

Šabič Zlatko, Drulák Petr: *Regional and International Relations of Central Europe.*

1st ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012, 344 stran, ISBN 978-0-230-36067-9 (signatura knihovny ÚMV 59 033).

Renesance zájmu akademické veřejnosti o střední Evropu vyvolává potřebu hlubší analýzy jednotlivých aspektů působení země tohoto regionu v mezinárodním prostředí. Zájem o tento region výrazně vzrostl zejména po pádu komunistických režimů, nicméně v průběhu posledních více než dvaceti let proběhly významné změny, které by si zasloužily ucelený pohled. V reakci na tuto potřebu přichází tým zkušených analytiků a odborníků mezinárodních vztahů s publikací *Regional and International Relations of Central Europe*, která si především klade za cíl „přehodnotit úlohu a místo střední Evropy v současné regionální a mezinárodní politice“ (s. 1). Dílčím cílem pak je přispět k rozšíření znalostí o střední Evropě, poukázat na hlavní problémy a otázky, jimiž střední Evropa v regionálním a globálním měřítku čelí, a v neposlední řadě podpořit hlubší studium a kvalitnější výuku na univerzitách se zaměřením na tento region, a to z perspektivy oboru mezinárodních vztahů. Zatímco historických, filozofických nebo ekonomických náhledů na region existuje několik, takto ucelený pohled z této perspektivy je ojedinělý a přínosný.

Střední Evropa je natolik kontroverzní a neurčitý pojem, že počet jeho interpretací se blíží počtu autorů s tímto termínem operujícím. Vymezení regionu střední Evropy ale není tou nejdůležitější otázkou, kterou si publikace klade, i když pro účely jednotlivých kapitol je region většinou jasně vymezen výčtem pěti zemí (Česká republika, Maďarsko, Slovensko, Polsko, Slovinsko). Autoři však respektují flexibilitu hranic a netrvají na tom, že by právě jejich přístup neomylně a definitivně zodpověděl otázku, co přesně si pod pojmem „střední Evropa“ představit. Tato črta by mohla paradoxně sloužit jako inspirace pro studium obdobných entit v jiných částech světa. Editoři Zlatko Šabič, profesor mezinárodních vztahů na Univerzitě v Lublani a první šéfredaktor jednoho z nejvýznamnějších recenzovaných periodik střední a východní Evropy – *Journal of International Relations and Development* –, a Petr Drulák, dlouholetý ředitel pražského Ústavu mezinárodních vztahů, se mohli opřít o vysoce kvalifikovaný autorský tým zvučných jmen. Za všechny stojí určitě za zmínku ekonom, univerzitní pedagog a ministr financí Slovenské republiky Janez Šušteršič, Thomas J. Volgy, ředitel ISA (*International Studies Association*) z Univerzity v Arizoně, Constantin Iodachi působící na Středoevropské univerzitě v Budapešti, Jozef Batora, ředitel Institutu Evropských studií a mezinárodních vztahů na Univerzitě Komenského v Bratislavě, nebo Vladimír Handl a Michal Kořan z Ústavu mezinárodních vztahů v Praze.

Struktura publikace odráží několik ústředních témat. Nejprve se autoři zabývají historickým kontextem střední Evropy a úvahou, jak vůbec tento prostor uchopit a definovat, zda vůbec splňuje definici regionu, nebo má podobu jiné formy spolupráce. Následují čtyři kapitoly konceptualizující vztahy střední Evropy a klíčových aktérů na regionální a globální úrovni – Rakouska, Německa, Ruska a USA. Další kapitoly analyzují jednotlivé aktuální otázky mezinárodních vztahů, které jsou pro život střední Evropy stěžejní, s ohledem na společné a odlišné rysy jednotlivých států v těchto otázkách. Na závěr knihy je vymezen vztah regionu a jednotlivých zemí k Balkánu a východní Evropě jako oblastem primárního zájmu.

Po standardním úvodu následuje v první části knihy kapitola, která vymezuje vztah střední Evropy a oboru mezinárodních vztahů. Jejím smyslem je analyzovat jednotlivé tradice a kořeny úvah o regionu v mezinárodních souvislostech. Od širších úvah o intelektuální aktivitě v regionu se v ní Petr Drulák postupně propracovává až k charakterizování klíčových historických postav, které měly na zahraničněpolitické uvažování ve střední

Evropě výrazný vliv (zejména T. G. Masaryk a Milan Hodža, a dále také Roman Dmowski, István Bibó a Edvard Kardelj). Jejich přínos Drulák vysvětluje na podkladě tradičního rozlišení mezi přístupy Thomase Hobbesa, Johna Locka a Immanuela Kanta. V další kapitole si Constantin Iordachi klade otázku, zda vůbec střední Evropa existuje, a nabízí historickou dekonstrukci geopolitických vizí střední Evropy. V návaznosti na jeho příspěvek v další části Thomas Volgy, J. Patrick Rhomey a Elizabeth Fausettová předkládají tezi, že z hlediska definice různých geograficko-politických celků v případě střední Evropy nejde o region, ale spíše o sousedství (*neighbourhood*), v němž je důležité identifikovat vnitřní vazby. V tomto ohledu je zajímavé, že zapojení Polska do středoevropského sousedství je prezentováno jako slabší než zapojení Rakouska, které ke střední Evropě používá silné environmentální a ekonomické vazby.

Kapitoly vymezující vztah jednotlivých států střední Evropy ke klíčovým aktérům globální a regionální politiky jsou důležité pro obecné definování pozice tohoto regionu v regionálních a mezinárodních vztazích. V tomto kontextu Paul Luiif analyzuje historicky podmíněné a velmi důležité vztahy s Rakouskem, u něhož si můžeme klást otázku, zda není integrální součástí tohoto regionu. Pro všechny země je dalším důležitým hráčem v evropském a globálním měřítku Německo, jehož vztah ke střední Evropě (opět se zajímavými historickými konotacemi) ve své kapitole důsledně analyzuje Vladimír Handl. Obdobně nemůže chybět ani rozbor vztahů s Ruskem (Maria Raquel Freireová), který je zajímavý nejenom vzhledem k energetické závislosti střední Evropy na této zemi. Velmi důležité jsou také vztahy se Spojenými státy (Tamara J. Reslerová), které sice reprezentují geograficky velmi vzdálený pól, nicméně pro dynamiku regionu představují důležitého partnera, jehož vlastní přístup je determinován prioritou, kterou regionu připisují jednotlivé administrativy.

Dalším nosným okruhem jsou kapitoly věnované detailnímu pohledu na aktuální otázky a problémy střední Evropy v mezinárodních vztazích. Ve vztahu k bezpečnosti regionu v nové geopolitické situaci po rozpadu sovětského bloku reflektuje Vít Strátecký proces navazování či obnovování bezpečnostních vazeb mezi jednotlivými zeměmi – i regionem jako takovým – a západními partnery. Jednotlivé země sice svorně deklarovaly důležitost transatlantického partnerství, výrazně se však liší konkrétním zapojením do bezpečnostních struktur a podporou konkrétních klíčových operací (v Afghánistánu a Iráku). Následující kapitola od Petry Roterové přináší velmi zajímavé téma řízení etnické diversity ve střední Evropě. Etnická rozdílnost je zde chápána jako klíčový faktor dynamiky regionu a systematický přístup k otázkám národnostních menšin je pojat jako podmínka smysluplnosti a oprávněnosti existence střední Evropy jako nositele společné identity. Navíc zkoumáním vzájemných vztahů podmíněných národnostními menšinami může střední Evropa dle autorky přispět k porozumění podobně komplikovaných regionálních vztahů v jiných oblastech. Na toto téma navazuje Michal Kořan kapitolou analyzující asi nejdůležitější konkrétní a institucionalizovanou formu spolupráce – Vyšegrádskou skupinu (V4). Kromě vymezení vývoje a aktuálních otázek, které V4 musí řešit, kapitola také identifikuje faktory, v jejichž důsledku V4 navzdory vnějším a vnitřním překážkám úspěšně vstupuje již do třetího desetiletí. Porozumět tomu, proč je i po proměně a naplnění primárních cílů V4 stále aktuální, a dokonce mnohem viditelnější a vitálnější než kdy předtím, je důležité pro pochopení vzájemných vztahů v celém regionu. Aktuální problémy střední Evropy uzavírají dvě kapitoly. První pojednává o evropeizaci zahraniční politiky (Jozef Batora), která se v jednotlivých zemích střední Evropy liší a nijak výrazně nepřispívá k harmonizaci jejich zahraničněpolitických cílů. Kapitola Aljaže Kunčiče a Janeze Šušteršiče zkoumá politickou ekonomii regionu, pro niž je podstatná otázka vzájemné konvergence ekonomických institucí a toků přímých zahraničních investic uvnitř i vně regionu.

Závěrečnou část tvoří dvě kapitoly, které analyzují postoj střední Evropy ke dvěma stěžejním oblastem – k Balkánu (Zlatko Šabič a Annette Freyberg-Inanová) jako neuralgickému bodu regionální politiky a k východní Evropě (Szymon Ananicz a Rafal Sadowski),

jakkoliv je i tento termín problematicky uchopitelný. Co se týče Balkánu, analýza vzájemných vztahů poukazuje na to, že si státy střední Evropy dobře uvědomují význam tohoto regionu v širším evropském kontextu. Oba regiony jsou propojeny sítí multilaterálních iniciativ zajišťujících ekonomickou a bezpečnostní stabilitu, hlubšímu bilaterálnímu propojení regionů však podle autorů brání masivní příklon střední Evropy k Evropě západní. Ve vztahu k východní Evropě poukazují autoři na nejednotnost přístupu jednotlivých států střední Evropy. Proto nelze mluvit o žádné ucelené regionální politice vůči východní Evropě, spíše je možné hovořit o rozvíjení individuálních vztahů na bilaterální úrovni.

V knize *Regional and International Relations of Central Europe* se podařilo přehledně uvést region střední Evropy do širších souvislostí současných mezinárodních vztahů. To považuji za největší přínos této publikace. Silnou stránkou je i poměrně zdařilé zpracování témat historické důležitosti středoevropského prostoru, vnímání a identity regionu vevnitř a navenek i odlišnosti komplikujících definování jasné regionální strategie nebo společného zájmu. Chvályhodný je také důraz na sledování odlišností i podobností jednotlivých států střední Evropy, který se prolíná všemi kapitolami knihy. Jak například uvádí Michal Kořan na příkladu vyšehradské čtyřky – signifikantním prvkem vzájemné spolupráce je její přetrvání i navzdory vzájemnému nesouhlasu. Autorský tým tak relativně úspěšně splnil stanovené cíle. Kniha však bohužel nepřináší úvahy o budoucnosti a vazby na další možný vývoj střední Evropy. V minulosti představovaly regionální vazby pro Českou republiku, Slovensko a další země téměř existenční otázku. Ať už šlo o hledání společných možností, jak čelit velmocenským nárokům Německa a Ruska, nebo naopak o způsob, jak deklarovat připravenost na evropskou a transatlantickou integraci, ne/spolupráce se sousedními zeměmi vždy tvořila významnou část jejich dějin. Další směřování střední Evropy proto představuje důležitou výzvu, které by bylo dobré se v takovéto publikaci věnovat.

Výrazný autorský tým je příslibem, že publikace nabídne širokou škálu autentických postřehů a úvah. Naopak vysoký počet příspěvatelů – v této publikaci celkem devatenáct – může editorům ztěžovat úsilí o udržení konzistentní linie v celé publikaci. V tomto směru představuje kniha *Regional and International Relations of Central Europe* spíše sborník velmi kvalitních dílčích textů stavějících na odbornosti jednotlivých autorů než souvislý text. To samo o sobě nemusí být na škodu – řada autorů a autorek využívá svěřený prostor obratně. Čtenáři a čtenářky by však určitě přivítali větší propojenost a vzájemnou návaznost. Je například škoda, že historické kořeny úvah o střední Evropě, které ve své kapitole identifikuje Petr Drulák, nejsou v dalších kapitolách vůbec reflektovány. Kapitola o vyšehradské spolupráci vysloveně volá po reflexi myšlenek o hlubším významu regionální integrace, s jakými kdysi přišel například Hodža, i když v naprosto jiných historických souvislostech. Další prostor pro užší spolupráci autorů nabízejí kapitoly o vzájemných vztazích s jednotlivými aktéry regionální a mezinárodní politiky. I když v úvodu editoři upozorňují na to, že publikace staví na metodologické pluralitě – což je koneckonců pro celistvé pochopení střední Evropy přínosem –, právě tyto kapitoly by bylo vhodné uchopit jednotněji, nebo alespoň definovat některé společné postupy. Například z hlediska ekonomické diplomacie uvádějí tabulky o vzájemném obchodu Rakouska a Německa se zeměmi regionu údaje z rozdílných období, pro Rusko a Spojené státy dokonce taková informace zcela chybí. V této podobě je ucelené srovnání ponecháno na iniciativě čtenáře. Vhodným doplněním by byla i kapitola reflektující specifika integrace a vztahu s Evropskou unií. Evropská integrace byla v nedávné minulosti hlavním předmětem zahraničněpolitického vymezení země regionu a evropská témata jsou zde stále velmi aktuální a důležitá pro pochopení místní dynamiky.

Cílové skupiny čtenářů a čtenářek této knihy je možno hledat vně i uvnitř regionu střední Evropy. Mimo region jde zejména o studenty, případně experty, kteří se chtějí se střední Evropou a jejími regionálními a mezinárodními vztahy blíže seznámit. Druhou skupinou, kterou publikace osloví, jsou lidé zevnitř – odborná i laická veřejnost, pro niž je střední

Evropa domovem. Pro tuto skupinu však téma logicky není neznámé, a tudíž bude text tu a tam soupeřit s vlastními představami a názory čtenářek a čtenářů. Navíc četné pasáže pro člověka ze střední Evropy pouze sumarizují již známá historická fakta. Celkově lze konstatovat, že se autorům daří obohatit obecné povědomí o střední Evropě a nastolit diskusi o dílčích otázkách provázejících vývoj regionu. Publikace si sice neklade za cíl vytvořit manifest, který by region jasně vymezil vůči okolnímu světu, ale rozhodně může vnějšímu světu pomoci objasnit souvislosti a hybné faktory fungování střední Evropy. Perspektiva oboru mezinárodních vztahů tak vhodně doplňuje práce ryze ekonomické, historické nebo politologické. Navzdory výrazným proměnám a adaptaci na měnící se podmínky mezinárodního prostředí, prohlubování spolupráce či řešení akutních výzev bude soudržnost a hledání vlastní identity nadále klíčovým prvkem určujícím vymezení pozice střední Evropy v regionálních a mezinárodních souvislostech. Tato publikace je v tomto procesu vhodným a přínosným nástrojem. Je-li střední Evropa předmětem vašeho osobního nebo odborného zájmu, publikaci se rozhodně vyplatí přečíst.

Marián Belko